

Druga migracija

Priredio urednik

Putevi migracije Roma Vlaha | Dolazak u Zapadnu Evropu | Obe Amerike | Prijem lugalica u ciljnim zemljama

➤ Sredinom XIX veka dogodila se druga migracija, koja je promenila romsku populaciju u svetskim razmerama. Kalderaši, Lovari i ostale romske grupe iz centralne i jugoistočne Evrope pomerali su se ka istoku i zapadu i stigli čak do Amerike i Australije. Ova druga migracija, koja je usledila nakon takozvanog prvog talasa romske migracije u Evropi oko 1400. godine, bila je izazvana dugotrajnim socijalnim promenama, posebno ukidanjem ropstva u Vlaškoj i Moldaviji, i pojavljivanjem industrijalizacije.

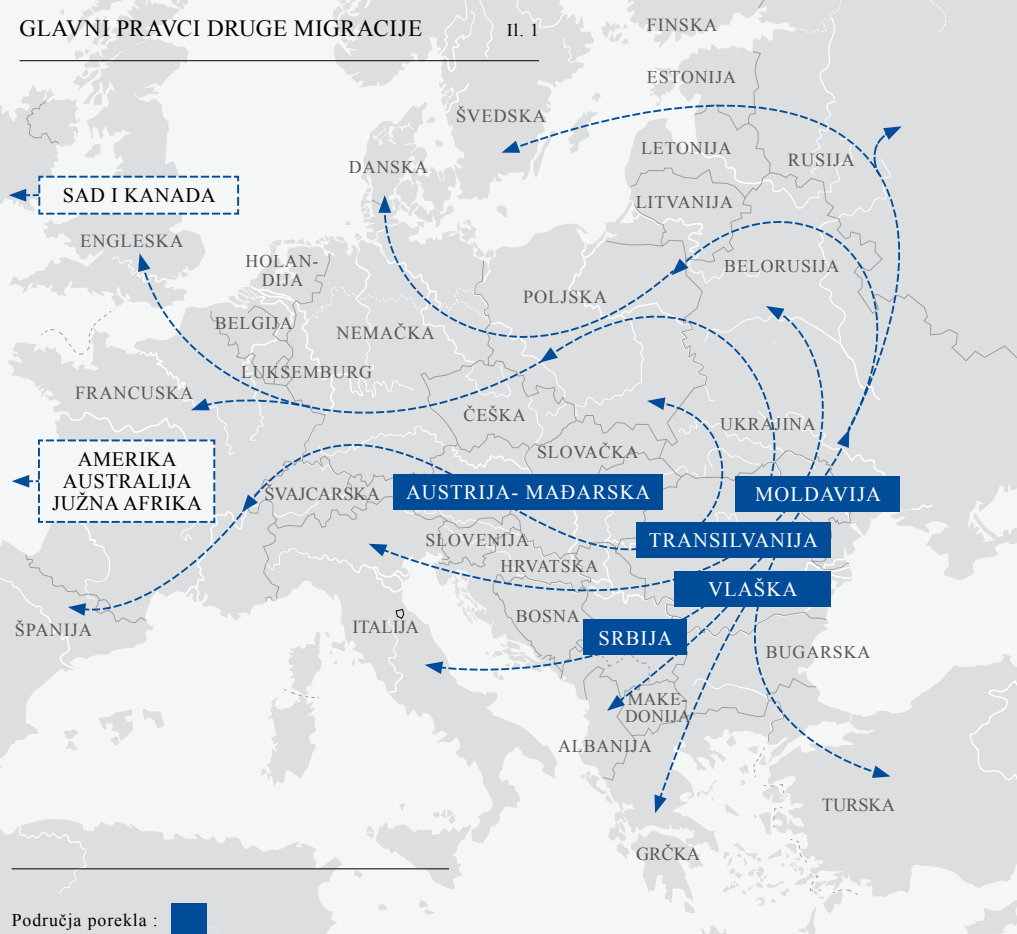
UVOD

Godine 1857, godinu dana nakon što je potpuno ukinuto ropstvo, u Vlaškoj je bilo 33.267 oslobođenih romskih porodica; od toga 6.241 su bili robovi države, 12.081 robovi crkve, a 14.945 porodica pripadalo je plemstvu. Prema procenama, u Moldaviji je bilo oko 20.000 porodica. Ako se svaka porodica otprilike sastojala od pet članova, onda je oko 250.000 Roma živelo u dvema pokrajinama. U celoj centralnoj i jugoistočnoj Evropi živelo je znatan broj romske populacije.

Političke, ekonomske i socijalne revolucije izazvale su emigraciju iz tih regiona oko 1850. godine pa naovamo. Nacionalni emancipacioni pokreti, ratovi, industrijska revolucija, kao i povećana privlačnost zemalja kao što su Sjedinjene Države, bili su razlog što su ljudi svih etničkih grupa napuštali svoja mesta stanovanja. Romi su više od ostalih grupa stanovništva bili „voljni da emigriraju“. Ali, ukidanje ropstva u Moldaviji i Vlaškoj dalo im je mogućnost migracije ka novim teritorijama u njihovoj neodložnoj potrazi za finansijskim izvorima. [II. 2]

Romi su uglavnom emigrirali iz graničnih područja Moldavije i Vlaške i susednih područja Besarabije, zapadne Transilvanije, Banata i severoistočne Srbije. Kasnije, postoji

GLAVNI PRAVCI DRUGE MIGRACIJE



dokaz o emigriranju Roma sa skoro celog Balkanskog poluostrva, odnosno iz Mađarske i Slovačke. Prvenstveno, Vlasi Romi, ali i Romi iz ostalih grupa selili

su se ka istoku u Rusiju, i ka severu u Skandinaviju, Zapadnu Evropu, Severnu i Južnu Ameriku, čak i u Australiju. [II. 2]

ROMI „VLASI“

Termin Vlah koristi se od XX veka za Rome čiji jezik pokazuje jak vlaški (rumunski) uticaj. Romi Vlasi, su među ostalima, Kalderaši, Lovari, Gurbeti i Džambaz Romi. Romi Vlasi smatraju se inicijatorima i podupiračima Druge migracije. U mnogim ciljnim zemljama, bili su distancirani od nastanjenih Roma i obrazovali su novi sloj unutar populacije Roma.

Nauka ih često smatra tradicionalnim, arhaičnim grupama u kojima dominira indoevropski jezik i kultura, što i sami Romi Vlasi o sebi misle. Angus Frajzer, Britanac Rom, istoričar, ipak, nam je skrenuo pažnju na činjenicu da se ove pretpostavke ne mogu smatrati dokazanim.

II. 2



II. 3

Žene Kalderaši u maršu u Engleskoj 1911. godine. (Fraser 1992, str. 232)

PUT U ŠVEDSKU JOHANA DIMITRIJA TAIKONA

„Karl Herman Tilhagen može nam reći o poreklu švedskih Taikona, porodice velikog pripovedača Johana Dimitrija Taikona:

„Do 1906. godine Taikon ili Miloš, njegovo cigansko ime, izgleda da je živeo samo u Rusiji, koju poznaje od Bakua na jugoistoku do Arhangelska na severozapadu. Iste godine, putovao je po Balkanu, Poljskoj i Finskoj. Nekoliko godina pre Prvog svetskog rata, posetio je Švedsku, u koju je godinama putovao. Poslednjih 30 godina proveo je isključivo u Švedskoj, gde je zarađivao za sebe i svoju porodicu kao kazandžija, vašarski umetnik i muzičar. Od 1942. godine on i njegova grupa boravili su u Švedskoj svake godine tokom zime.”

II. 4 (prevedeno iz Vossen 1983, str. 61)

PUTEVI MIGRACIJE ROMA VLAHA

Rumunski Kalderaši smatraju se najpokretnijom grupom Roma. Kao robovi, pripadali su državi, tj. već su bili (delimično) nomadi i bavili se svojim zanimanjima tumarajući po određenim područjima. Kalderaši su napustili ovo područje i krenuli u dva glavna pravca. Jedan ih je vodio ka severu, a drugi ka Balkanu, tačnije ka današnjoj Srbiji; odatle su mnogi Romi nastavili ka zapadu. Migracija Kalderaša i drugih grupa Roma na Balkanu nije dokumentovana, naročito što se njenog samog početka tiče. Najverovatnije se odigrala relativno kasno, krajem XIX veka. Ipak, postoje mnogi dokazi o njihovom putu ka severu.

Godine 1860. prvi Kalderaši su dospeli do Krakova, koji je tada bio na teritoriji Austrougarske. Postajući austrijski građani, mnogi Romi iz Transil-

vanije i Banata posedovali su austrijske putne dokumente. Rus ekspert o Romima, Lav Čerenkov, pominje da naseljeni Poljaci Romi Kalderaše još uvek nazivaju „Ostrijaki“ (Austrijanci). Neki novi imigranti u Poljskoj pokušali su da dostignu dominantnu poziciju među već nastanjenim Romima; porodica Kviek je čak osnovala dinastiju „kraljeva“.

Mnogi Kalderaši i Čurari selili su se iz Poljske u Rusiju i Skandinaviju. Išvan Demeter, jedan od prvih Roma imigranata u Rusiji, nakon nekoliko decenija rekao je da je njegova porodica emigrirala pretežno zbog davanja velikog miraza za žene. Demeteri su putujući kroz Rusiju, stigli do Mandžurije, a kasnije se nastanili u centralnoj Rusiji. Išvanov otac i njegova porodica su čak stigli do Alžira. Grupa Išvana Demetera nije izolovan slučaj. Naseljavanje mnogih Kalderaša u Francuskoj, npr. počinje posle 1870. godine njihovom emigracijom iz Rusije. Njihov dijalekat pokazuje reči iz ruskog kolokvijalnog govora, što

je jasan znak da su ranije živeli u Rusiji. [II. 4]

Mnogi Kalderaši i Čurari nastanili su ka Skandinaviji. Istovremeno, rođaci Išvana Demetera nastanili su se ne samo u Francuskoj, Italiji, Nemačkoj nego i u Švedskoj. Porodična imena dokazuju takođe da su mnogi skandinavski imigranti pre toga živeli u Rusiji.

Sredinom XIX veka, Lovari su se nastanili unutar granica današnje Mađarske, u Transilvaniji i Banatu. U prvom talasu migracije, 1860-1870. godine, Lovari su se preselili iz Mađarske u Češku i Slovačku, a zatim u Nemačku. Neki od njih su pratili vojsku u austro-pruskom ratu i nastanili se u Češkoj pre nego što su zapravo došli u Austriju. Drugi su otišli u Poljsku i kasnije u Rusiju. Tumaranja različitih grupa Lovara okončana su tek 1914, nakon početka Prvog svetskog rata; bilo je to samo privremeno, jer su se, već tokom Mađarskog ustanka 1956. godine, mnogi Lovari vratili u Austriju.

SLAVNA VEŠTINA, OGROMNE CENE

„Dok su bili u Britaniji doneli su malo orijentalnog sjaja u aljkave gradske čoškove. Žene, sa zlatnim novčićima koje su nosile u kosi i na vratovima i grudima, predstavljale su neverovatan prizor, koji se dosta razlikovao od Engleskinja u njihovim lepim haljinama [...]; i muškarci u vrećastim pantalonama, uvučeni u visoke čizme, u košuljama jarkih boja i kaputima i prslucima s redovima velikih dugmadi od srebra (neka su bila velika kao kokošije jaje) bili su isto tako blistavi. Većinu vremena muškarci su provodili tražeći posuđe od bakra za popravku u fabrikama, pivnicama, hotelima, restoranima i sl: njihova spretnost i vrednoća bile su visoko cenjene; njihove visoke cene bile su takođe osuđivane.”

Il. 5

(Fraser 1992, str. 231 ff.)



Il. 6

Šatori Kalderaša u Garat Lejnu, Vandsvort, London, avgust 1911. godine. (Fraser 1992, str. 231)

IMIGRACIJA U KOLUMBIJU

Kolumbijac Rom je 1998. godine dao podatak o imigraciji svojih predaka:

„Evropski Romi emigrirali su u Centralnu Ameriku, iz Centralne Amerike emigrirali su u Južnu Ameriku, došli su u Peru, u Brazil i u Kolumbiju [...] Emigrirali su preko Paname, iz Paname su prešli u Atrato i odseli u Antiokiji [...] u ravnici Bogote, na obalama, u različitim delovima. Prema kolumbijskim Romima, onima koji su rođeni u Kolumbiji, od tada je prošlo 150-160 godina. Pošto je moj deda umro u 75. godini, znači da je on već bio rođen u Kolumbiji, kao i moja pokojna baka, koja je takođe tamo rođena.”

Il. 7 (prevedeno Deman, Katharina (2005) Untersuchung zur Grammatik der Romani-Varietät der Kumpanja in Bogotá/Kolumbien. Graz (Phil. Diss), str. 11)

DOLAZAK U ZAPADNU EVROPU

Neki Romi su došli sa austrijskim pasošima, najverovatnije iz Transilvanije, preko Nemačke i Belgije u Francusku 1866. godine, ali su ubrzo deportovani nazad u Belgiju. Godine 1867. Kalderaši su putovali širom Francuske, u grupama od 30, 40, čak i 150 ljudi, u otvorenim konjskim kočijama. [Il. 4]

Kalderaši su stigli u Englesku. Postavili su svoje šatore u predgrađima Londona, ali engleski Romi ih nisu prijateljski dočekali. Iste godine, Kalderaši

kovači bakra pojavili su se u Holandiji. Njihovi šatori i prikolice, kao i kontrast između siromašne odeće i otvoreno pokazanog srebra i zlata, ostavio je veliki utisak na stanovništvo. Hiljade ljudi hrlile su u njihove šatore, pa su Romi mogli čak i naplaćivati ulaz. Početkom 1870. godine Romi su sa Balkana ili iz Rusije, preko Italije i Nemačke, došli u Francusku. Oni su takođe privukli gomilu posetilaca. U Nemačkoj, 1867. godine, i u Holandiji 1868. godine, dreseri medveda pojavili su se prvi put; bili su to Romi Ursari iz porodica Gulabavich, Lazarovich ili Mitrovich. Godine 1886, 99 Kalderaša je stiglo u Liverpul. Došli su iz

Grčke, evropskih delova Turske, Srbije, Bugarske i Rumunije. Naredne godine su ponovo napustili zemlju. Godine 1885-1887. i 1907-1908. Ursari su se naselili u južnoj Škotskoj i severnoj Engleskoj. Zapravo, Lovari su bili ti koji su u to vreme, preko Nemačke, stigli do Engleske. Mediji i policija vodili su kampanju protiv Roma s nemačkim pasošima. Slične akcije preduzete su u Francuskoj, Nemačkoj ili Švajcarskoj. Između 1911. i 1913. godine porodice Kladeraša po imenu Choron, Kirpach, Demeter ili Maximoff putovale su vozom po celoj Britaniji sa svojim šatorima koji su privlačili veliku pažnju. [Il. 3, 5, 6]

OBE AMERIKE

Samo neki Romi koji su stigli u Veliku Britaniju su u njoj i ostali. Većina njih je otišla u Ameriku, kao deo ve-

likog talasa evropske migracije. Romi koji su u XVI i XVII veku tamo deportovani, nisu ostavili skoro nikakav trag. Novi dolasci su, ipak, primorali zemlje, kao što su Argentina i SAD, da 1880. godine zabrane ulazak Romima.

U početku, od 1850. godine pa naovamo, u Sjedinjene Države selili su se uglavnom britanski „Romanicheli”. U to vreme, izdvajajući se od ostatka stanovništva, pojavila se nova grupa, koja je bila specijalizovana za kovanje bakra, trgovanje konjima i pletenje kor-

pi. Imigracija u Severnu i Južnu Ameriku se 1880-ih drastično promenila. Sve više Evropljana iz južne i centralne Evrope pristiglo je u Ameriku, dolazeći iz Austrougarskog carstva, Italije, Turske, Grčke, Rusije i Rumunije. Među njima je bilo mnogo Roma, kao što su Rudari iz Bugarske 1882. godine i grupe mađarsko-slovačkih muzičara 1883. godine, koji su formirali grupu „Bashaldé”. Oni su danas poznati kao

muzičari širom SAD. Rudari su bili izvođači u cirkusima, umetnici i dreseri životinja (majmuna i medveda). Izjašnjavali su se kao Austrijanci, Srbi ili Turci, što je praktično obuhvatalo ceo Balkan prema shvatanjima tog vremena. Takođe, grupa Roma iz srpske Mačve, danas poznati kao „Mačvaja”, stigla je u Sjedinjene Države. Mnogi Romi su stigli u Ameriku preko Kube, Kanade, Meksika ili Južne Amerike,

odakle je bilo lakše emigrirati. [Il. 6] U Latinskoj Americi živi oko 2,5 miliona romskog stanovništva, koje skoro savršeno odražava migraciona kretanja od 1850. godine. Najbrojnije grupe su ponovo Kalderaši i Lovari, kao i nekadašnji španski Kalé. Sinti koji žive na kontinentu dokaz su imigracije između dva svetska rata, i samo privremenog okončanja migracije Roma krajem 1914. godine.

PRIJEM LUTALICA U CILJNIM ZEMLJAMA

U većini zapadnoevropskih zemalja u odnosu na Rome vladala je tišina. To se naglo promenilo s novim dolascima i na kraju dovelo do problema s dobrostojećim, nastanjenim Romima. Vlasti u Holandiji, npr. počele su užurbano da traže načine da oteraju Rome imigrante, što je bivalo sve teže i teže zbog pooštavanja migracionog zakonodavstva u susjednim zemljama, posebno u Nemačkoj. Lokalni Sinti često su, u pojačanom neprijateljskom okruženju, bili izloženi patnjama.

Veliki broj strogih anticigan-skih zakona doneto je 1850-ih u Bavorskoj. Krajem veka ovo je dovelo do toga da nastanjeni Romi, uglavnom Sinti, skoro potpuno nestanu iz javne savesti, dok su putujuće grupe, koje su uglavnom smatrane Mađarima ili Nemcima beskućnicima, bivale sve više i više sumnjive. Uglavnom se verovalo da im je trgovina konjima i muzika bila pokriće za prosjačenje, krađu i ostale zločine.

U Austrougarskoj, kao i u Nemačkom carstvu, migracija je izazvala suštinske promene u „politici prema Ciganima”. Vlasti su imigraciju smatrali „invazijom”, što je postepeno dovelo do pooštavanja za-

kona. Masovne zabrane njihovih putovanja, stroži propisi u pogledu njihovih zanimanja i prvi pokušaji da se Romi registruju, oduzeli su im osnovne izvore za život, što je prejudiciralo probleme sa ostatkom stanovništva.

Engleska je imala nekoliko nacrti zakona koji su predviđali kontrolu države nad životima Roma, radi obrazovnih razloga. Međutim, parlament je odbio ove zakone u njihovoj rigoroznoj formi. U Srbiji je „nomadstvo” zabranjeno, u Francuskoj su „Cigani” registrovani već 1907. godine, u Švedskoj je naređena opšta zabrana imigracije Roma, u Argentini je to učinjeno još 1884. godine, a zatim i u SAD 1885. godine.

ZAKLJUČAK

Drugi talas migracije Roma drastično je promenio populaciju Roma u mnogim zemljama. U Latinskoj Americi ili

Australiji populacija Roma obrazovana je tek ovim talasom migracije. Iako se vetroviti putevi emigracije mogu rekonstruisati za neke grupe i mnoge pojedinačne porodice, i čak, iako se gla-

vnom pravcu migracije može ući u trag, daleko smo od adekvatnog portretisanja ovog kompleksnog migracionog kretanja. Njegova međusobno povezana kompletna istorija treba još uvek da se istraži.

Bibliografija

Crowe, David M. (1995) *A History of the Gypsies of Eastern Europe and Russia*. London / New York: I. B. Tauris Publishers | **Fraser, Angus (1992)** *The Gypsies*. Oxford / Cambridge: Blackwell | **Marushiakova, Elena / Popov, Veselin (2001)** *Gypsies in the Ottoman Empire. A contribution to the history of the Balkans*. Hatfield: University of Hertfordshire Press. | **Saló, Matt T. / Saló, Sheila (1986)** *Gypsy Immigration to the United States*. In: *Papers from the Sixth and Seventh Annual Meetings, Gypsy Lore Society, North American Chapter*. New York, pp. 85-96 | **Tcherenkov, Lev / Laederich, Stéphane (2004)** *The Rroma. Volume 1. History, Language and Groups*. Basel: Schwabe Verlag | **Vossen, Rüdiger (1983)** *Zigeuner. Roma, Sinti, Gitanos, Gypsies zwischen Verfolgung und Romantisierung*. Frankfurt am Main: Ullstein